

”מורנו” להחזיר עטרה ליושנה

סמיכה לרבנות ללא היתר הוראה

הלכות בישול

הגדרת הליך הבישול – מ'נא' ועד 'כל צרכו'

שיעור מספר 13

שעור זה פותח את סדרת השיעורים שיעסקו בהלכות בישול וחימום מאכלים בשבת. תחת הכותרת הכללית, מספר תתי-נושאים – מלאכת בישול, דיני החזרת מאכל למקור חום וגזירות שהייה והטמנה.

נתחיל מלימוד היסודות של איסור בישול. שני גורמים משפיעים על ההלכה – הדבר המתבשל, והגורם המבשל. נתחיל מבירור ההלכות הנוגעות למתבשל, ולאחר מכן להלכות הנוגעות לגורם המבשל. ראשית נגדיר – מהו בישול?

אב מלאכת בישול

במשנה במסכת שבת מופיעה רשימת אבות המלאכות האסורות בשבת –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עג עמוד א

משנה. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת: הזורע, והחורש, והקוצר, והמעמר, והדש, והזורח, הבורר הטוחן והמרקד, והלש, והאופה, וכו'.

מסבירה הגמרא –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף עד עמוד ב

ההלש והאופה. אמר רב פפא: שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן, ונקט אופה! - תנא דידן - סידורא דפת נקט.

חברותא שבת דף עד עמוד ב

אמר רב פפא: קשיא לי: אמאי שבק תנא דידן את מלאכת בישול סממנים, דהוה במשכן, ונקט אופה, למרות שלא היתה אפיה במלאכת המשכן?! ומתרצים: תנא דידן - סידורא דפת נקט. שהתנא העדיף למנות את סדר המלאכות כפי שהן נוהגות בפת [כי הוא שכיח. ר"ן], הילכך נקט האופה במקום מבשל, והאפיה היא בישול הפת.

❖ הרחבות – האם המלאכות נלמדות מבניית המשכן, או מהמלאכות הקשורות לעבודה במשכן?

הגדרת הבישול

בישול ואפיה מתבצעים באמצעות מקור חום. נברר מתי ניתן להגדיר דבר כמבושל. הערה כללית –

אכילה בשבת היא מצווה. כך כתב בעל המאור תוך כדי דיון בהלכות בישול בשבת –

המאור הקטן מסכת שבת דף טז עמוד ב

תקנת רבותינו היא לענג את השבת בחמין / וכל מי שאינו אוכל חמין / צריך בדיקה אחריו אם הוא מין / ואם מת יתעסקו בו עממין / ולהזמין / לבשל להטמין / ולענג את השבת ולהשמין / הוא המאמין / וזוכה לקץ הימין

דווקא מתוך הצורך לענג את השבת כראוי, יש חשש יותר גדול מכישלון ח"ו באיסור בישול בשבת. לכן חז"ל תיקנו תקנות רבות ואסרו דברים שעלולים לגרום לאדם לבשל בשבת. בתקנות הללו נעסוק בהמשך.

באיזה שלב ההלכה מגדירה אוכל כמבושל?

במשנה נאמר -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף לט עמוד א¹

כל שבא בחמין מלפני השבת - שורין אותו בחמין בשבת

לכאורה ניתן להסיק מכאן שאוכל מבושל, אין איסור ל"בשלו" שנית.
(בהמשך נלמד שגם אם אין איסור בישול, חז"ל הציבו תנאים נוספים להנחת דבר מבושל על מקור חימום).

כדי ליישם מסקנה זו עלינו להגדיר במדויק מהו אוכל מבושל מבחינה הלכתית

תלמוד בבלי מסכת מנחות דף נז עמוד א

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הניח בשר על גבי גחלים, היפך בו - חייב, לא היפך בו - פטור. היכי דמי? אילימא דאי לא היפך ביה לא בשיל, פשיטא! אלא דאי לא מהפיך ליה נמי הוה בשיל, אמאי לא מיחייב? לא צריכא, דאי לא היפך ביה הוה בשיל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי, וכי מהפיך ביה בשיל משני צדדין כמאכל בן דרוסאי, וקמ"ל, דכל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי לא כלום הוא. אמר רבא: ואם נצלה בו כגרוגרת (כ-17 סמ"ק) מצד אחד במקום אחד - חייב.... אמר רבא: אפילו בשנים וגי מקומות.

רש"י מסכת מנחות דף נז עמוד א

אילימא דכי לא הפיך ביה לא בשיל פשיטא - דלא היפך פטור דהא לא נצלה ולא מידי עבד.
מאכל בן דרוסאי - שלישי הוא מבושל.
קמ"ל - הא דקתני לא היפך פטור אף על גב דבשיל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי לאו כלום הוא.
ואם נצלה בו מצד אחד כגרוגרת - צלייה גמורה חייב אפילו כי לא היפך.

חברותא מנחות דף נז עמוד א

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הניח בשבת בשר על גבי גחלים - היפך בו את הבשר כדי לצלות את הצד השני חייב, לא היפך בו, פטור. ותהו זה: היכי דמי? אילימא דאי לא היפך ביה לא בשיל, כלומר, שלולי פעולת ההיפוך לצד השני לא היתה החתיכה מתבשלת - פשיטא שפטור, מכיון שלא נעשתה כאן צליה כלל! אלא, באופן כזה, דאי לא מהפיך ליה נמי הוה בשיל, דהיינו, שהחתיכה מתבשלת גם בלי שיהפכו אותה לצידה השני, אם כך אז גם בלי שהפך אמאי לא מיחייב? ומשנינן: לא צריכא, דאי לא היפך ביה ויצלה את החתיכה מצד אחד בלבד הוה בשיל מצד אחד כמאכל בן דרוסאי, שהם היו אוכלים תבשיל שנתבשל רק כדי שלישי בישול, וכי מהפיך ביה שיצלה גם בצד השני בשיל משני צדדין כמאכל בן דרוסאי. וקא משמע לן, דכל תבשיל שנתבשל מצד אחד בלבד בשלישי כמאכל בן דרוסאי - לא כלום הוא! כיון שכמאכל בן דרוסאי אינו בישול גמור, הרי אם הוא נעשה רק מצד אחד אינו חשוב כבישול כלל, ומה שאנו מחשיבים בישול שלישי לבישול, זה דוקא אם בשני הצדדים נתבשל כך. אמר רבא: ואם נצלה בו צליה גמורה, בשיעור כגרוגרת במקום אחד בצד אחד - חייב! ואפילו ששאר החתיכה לא נצלתה.

הגמרא הבחינה בין שני סוגי בישול - בישול גמור, ובישול כמאכל בן דרוסאי (בהמשך נגדיר אותו במדויק). צלייה גמורה של כגרוגרת, גם אם אינה במקום אחד, נחשבת כמלאכת בישול מדאורייתא. גם על צליית חתיכת בשר בשיעור גרוגרת משני צדדיה ברמה של "בן דרוסאי" חייבים בשבת. מה גורם להבדל? מדוע צליה ברמה של בן דרוסאי מצד אחד איננה מחייבת, ואילו צלייה גמורה מחייבת אפילו מצד אחד? תשובה לדבר זה ניתן ללמוד מדברי הגרי"ז. הגרי"ז בוחן האם נכון לומר את ההגדרות הללו של הבישול גם בהלכות אחרות (לדוגמה - איסור בישול בשר בחלב) -

חידושי הגרי"ז מסכת מנחות דף נו עמוד ב

אפשר דכל שיעור דמאכל בן דרוסאי ליכא בבישולים אחרים, דרק באיסור שבת, דאיסורו הוא עשיית מלאכה, אם נתבשל כמאכל בן דרוסאי חשיבא מעשה עבודה של בישול, אלא דאיכא שיעורים, דצריך שיבשל כל החתיכה, אבל היכא דהאיסור הוי שיתבשל החפצא כגון בשר בחלב דבעי שהחפצא יהא מבושל אז אפשר דבישועור זה אין זה נחשב כבישול בחפצא

דבריו משמע שבישול ברמת 'כל צרכו' הוא הבישול האובייקטיבי ("בחפצא"), שכן זהו שיעור בו כולם אוכלים. 'בן דרוסאי' היא רמת בישול סובייקטיבית, בפועל אנשים רבים אוכלים אחרי בישול ברמת 'בן דרוסאי', ועל כן לעניין שבת, בו "מלאכת מחשבת אסרה תורה", נאסר מה שנחשב בישול מבחינת בני האדם. מכיוון שהבישול ברמת 'בן דרוסאי' מחייב רק מצד מה שאנשים רגילים לאכול (ולכן, לדוגמה, אין לו תוקף

¹ המשנה מופיעה במסכת שבת פ' כ"ב מ' ב (דף קמ"ה ע"ב). ההפניה לדף ל"ט ע"א נעשתה מכיוון שהראשונים העיקריים מצויים שם.

הלכתי בהלכות אחרות) הוא ייחשב ככזה רק אם יעשה על דבר שאנשים יאכלו בפועל. מכאן נובע הצורך שיתבשל ברמה זו מכל צדדיו.

יש לציין שלפי רוב הפוסקים יש איסור דאורייתא של בישול בשר בחלב גם בבן דרוסאי. אך היסוד העומד בדבריו מבאר את הגמרא גם לשיטות שלא יקבלו את מסקנתו לגבי שאר איסורים. מכיון ש'כל צרכו' הוא רמת הבישול האובייקטיבית, שהרי אין אדם שלא יחשיב את האוכל הזה כמבושל, יש לו שיעור אובייקטיבי – כגרוגרת (מידת נפח מוגדרת). 'בן דרוסאי' הוא בישול סובייקטיבי – רק מצד כך שחלק מהאנשים אוכלים אותו כך, על כן יש לו מידה סובייקטיבית ('שני צדדיו', שזהו תיאור מתי אדם עשוי לאכול את הבשר, ולא מידת נפח).

ברם מדויק לשון הרמב"ם, ניתן ללמוד דבר נוסף –

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ה

הניח בשר על גבי גחלים – אם נצלה בו כגרוגרת, אפילו בשנים ושלושה מקומות – חייב. לא נצלה בו כגרוגרת, אבל נתבשל כולו חצי בישול – חייב, נתבשל חצי בישול מצד אחד פטור, עד שיהפך בו ויתבשל חצי בישול משני צדדיו

למה הרמב"ם פתח בלשון צלייה והמשיך בלשון בישול?²

ההבדל המוכר בין צליה לבישול הוא שצלייה מתבצעת עם חום ממוקד, ואילו בישול נעשה ע"י פיזור החום ברחבי המתבשל. אם כך, הרמב"ם מדבר על שני אופני הכנת הבשר על הגחלים –

האופן הראשון – הכנה בדרך של 'צלייה', דהיינו – חום ממוקד, הצורב רק את החלק החיצוני. כאשר מכינים בשר באופן זה, בכל פעם שהחלק החיצוני מוכן, מסירים אותו, וצורבים את השכבה הבאה.

האופן השני – הכנה בדרך של 'בישול'. כלומר – הנחת הבשר על אש נמוכה בכדי שהחום יתפזר בבשר באופן שווה. באופן הזה, הבשר לא נחשב מוכן עד שכולו מגיע לרף של 'בן דרוסאי'. כאשר צלה צד אחד ברמה של 'בן דרוסאי', זה לא נחשב כהכנה ראויה לאכילה. לכן הגמרא אומרת שבהקשר זה, צליה כ'בן דרוסאי' מצד אחד לא נחשב עדיין למעבר על איסור בישול.

מהו החידוש של הגמרא – לכאורה יש שתי אפשרויות –

א. (בסגנון שראינו בגרי"ז לעיל -) החידוש הוא שיהיה חיוב כשהבשר יגיע לרמת בישול של 'בן דרוסאי'. כלומר – עקרונית 'בישול' הוא בישול כל צרכו (בלשון הגרי"ז – בישול בחפצא). אך מכיון שאנשים רגילים להכין את הבשר כ'בן דרוסאי', מתחייבים גם על הכנה זו.

ב. החידוש הוא שיש פטור כאשר צד אחד צלוי כ'בן דרוסאי'. כלומר – עקרונית מבחינת ההלכה 'בן דרוסאי' הוא בישול גמור. אך מכיון שבאופן צליית הבשר הזו בפועל לא מתייחסים לבשר כמוכן אם לא נצלה מכל צדדיו, לא יהיה חיוב על 'בן דרוסאי' שכזה עד שיצלה ברמה זו משני צדדיו.

השאלה החשובה לנו היא מהי רמת הבישול שההלכה מזהה כבסיסית.

לפי האפשרות הראשונה, הרמה העקרונית היא 'כל צרכו' (ובמקרה שלנו יש סיבה מיוחדת להתחייב ב'בן דרוסאי').

לפי האפשרות השנייה, הרמה העקרונית היא 'בן דרוסאי' (ובמקרה שלנו יש סיבה מיוחדת שלא מתחייב ב'בן דרוסאי').

הלכה ג

המבשל על האור דבר שהיה מבושל כל צרכו ... – פטור.

מדברי הרמב"ם עולה שעד שהאוכל מגיע לבישול כל צרכו, יש משמעות להמשך הבישול שלו. משמע שנקט כאפשרות הראשונה שכתבנו – הבישול שההלכה מזהה הוא בישול 'כל צרכו', אך יש חיוב ב'בן דרוסאי' אם בישול זה נחשב הכנה לאכילה מבחינת האנשים (כפי שעלה מהגרי"ז – אם מבחינת "מלאכת מחשבת" יש הצדקה לראות בזה בישול, זה נחשב בישול, למרות שכללית ההלכה לא מגדירה את הרמה הזו כבישול).

² ראה בגינת ורדים אורה חיים ג, ט שיתכן שכוונתו כדבריו

❖ הרחבות – ביאור הרמב"ם לפי ה"אגלי טל"

נחזור למשנה בה פתחנו – מה שבא בחמין, מותר לחמם שוב. במה מדובר? כתבו בעלי התוספות -

תוספות מסכת שבת דף לט עמוד א

כל שבא בחמין מלפני השבת - פירוש שנתבשל לגמרי.
לכאורה משמע שפסקו כרמב"ם.

לעומתם כתב הרשב"א -

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף לט עמוד א

גמרא. כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת. פירוש שבא בחמין מלפני השבת ונתבשל כמאכל בן דרוסא, דשוב אין בו משום בישול, והלכך שורין אותו אפילו בחמין בכלי ראשון, אבל אם לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי והוי דבר שמתבשל בכלי ראשון כתבלין וכיוצא בזה אסור, וכדתנן בפרקין (מ"ב א') האילפס והקדירה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין.

בדיני תבלין וכלי ראשון נעסוק בהמשך. הדבר המשמעותי לענייננו כעת הוא האמירה הכללית של הרשב"א - מעת שהתבשיל התבשל "כמאכל בן דרוסאי", המשך בישולו כבר לא נחשב בישול. אך אם אחרי 'בן דרוסאי' כבר אין בישול, למה הסוגיה במנחות אמרה שאין חיוב על בישול 'כבן דרוסאי' של צד אחד?

שו"ת שבט הלוי חלק ז סימן קא

כל מאכל בן דרוסאי מצד אחד לאו כלום הוא, הרי דבשני צדדים בשול גמור הוא, גם לסוגיית הש"ס דמנחות, ומתפרש הסוגיא היטב גם לדעת הסוברים דאחרי בישול מאכל בן דרוסאי אין בשול, ובישול מצד אחד רק כמאכל בן דרוסאי ענין אחר, דלא הוי כדרך בישול כלל, ולא מתאכל הכי גם לבן דרוסאי

כלומר, עקרונית הבישול מסתיים כשמגיע לרמה של 'בן דרוסאי'. אך במצבים שאף אדם לא רגיל לאכול, אי אפשר לחייב על בישול 'כבן דרוסאי'. משמע שלמד כאפשרות השניה לעיל - עקרונית ההלכה מזהה את 'בן דרוסאי' כבישול (ובמקרה שם יש סיבה מיוחדת לא לחייב עד שיצלה ברמה זו מכל צדדיו).

ברם הר"ן הסביר את בעלי התוספות אחרת -

חידושי הר"ן מסכת שבת דף לט עמוד א

כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בשבת. פירשו בתוספות דהיינו בנתבשל כל צרכו ... אבל כל שלא נתבשלה כל צרכה אף על פי שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי דתו לא אפשר לאחיובי עלה משום בשול, אפילו הכי אין שורין אותה, משום דכיון דעל גבי האור ממש אסור, דהיינו להחזיר, דאסור, בתולדת האור נמי מחמרינן ליה, הואיל ולא נתבשל כל צרכו. אבל הרשב"א ז"ל כתב דכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי.

הר"ן פירש שהתוספות לא חולקים על הרשב"א שהבישול מסתיים בהגיע המאכל לרמת בישול של מאכל בן דרוסאי. מחלוקת תוספות והרשב"א היא רק אם חכמים אסרו לשים מאכל שכבר הגיע לרמת בישול של בן דרוסאי בתוך מים חמים, מכיוון שזה דומה לבישול (כאמור - בגזירות הללו נעסוק בהמשך). אך לעניין הדיון שלנו, לגבי השאלה באיזה שלב מסתיים הבישול, הר"ן ביאר שאין מחלוקת שהאוכל נחשב מבושל כאשר הוא מגיע לרמת בישול של בן דרוסאי.
לסיכום השיטות -

1. רמב"ם - בישול 'כל צרכו' הוא הבישול האובייקטיבי, הגמור. בישול ברמת 'בן דרוסאי' נחשב בישול מצד שאנשים עשויים לאכול את האוכל כך, וממילא יש תנאי נוסף - שאכן יתבשל באופן שאנשים באמת רגילים לאכול אותו (לדוגמה - מכל צדדיו, כפי שראינו).
2. רשב"א - בישול 'כבן דרוסאי' הוא בישול גמור, אך רק אם בפועל אנשים אוכלים אותו כך (כפי שכתב 'שבט הלוי', שלכן יש דרישה שיהיה מבושל משני צדדיו). אם למעשה האוכל לא נעשה אכיל בכ"בן דרוסאי, יתחייב רק כאשר יבשל גרוגרת כל צרכו.

3. הבנת הר"ן בבעלי התוספות – עקרונית עד 'בן דרוסאי' נחשב כבישול, אך חז"ל גזרו ואסרו את המשך הבישול, אפילו בצורה של שרייה ברותחים לא על האש. (חשוב לציין שגם הרשב"א סובר שיש בזה איסור דרבנן, מחלוקתם היא רק באופן שאסרו חז"ל).

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח סעיף ד

תבשיל ... אם לא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי – שייך בו בישול. השולחן ערוך פסק כרמב"ם.

רמות ביניים בבישול

עד כה שאלנו מה נחשבת רמת בישול בו האוכל נחשב מבושל. ראינו שיש משמעות לבישול ברמה של בן דרוסאי, ומשמעות לבישול ברמה של כל צרכו. יש לברר את רמות הביניים –

בישול פחות מ'בן דרוסאי'

ברוב איסורי התורה אנו מבחינים בין ה'שיעור' האסור, לבין איסור שנעשה ברמה חלקית ('חצי שיעור', בלשון חז"ל). לדוגמה – לוקים על אכילת חזיר רק כאשר אוכלים שיעור של 'כזית'. אך אסור מהתורה לאכול אפילו חתיכה קטנה מאוד מהחזיר. האם הבחנה זו שייכת גם בבישול?

חזון איש אורח חיים סימן נ ס"ק ט

נראה דכל שנעשה יד סולדת יש בו משום מבשל, אף על גב דלענין חיוב צריך שיתבשל כמאכל בן דרוסאי, מכל מקום איסורא איכא כל דנעשה יד סולדת. ואפשר דאסור מן התורה כדין חצי שיעור

החזון איש כתב שכל חימום משמעותי (פחות מ'יד סולדת' לא נחשב חימום לעניין בישול. בהגדרת 'יד סולדת' נעסוק בהמשך השיעור) – יש בו משום מבשל. הוא מסתפק אם בחימום שכזה, שלא מביא לבישול של 'בן דרוסאי' יש איסור דאורייתא כדין 'חצי שיעור אסור מן התורה'.

נשים לב שוב לניסוחו של הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ה

הניח בשר על גבי גחלים ... נתבשל כולו חצי בישול חייב, נתבשל חצי בישול מצד אחד פטור

בלשון הרמב"ם בהלכות שבת "פטור" בדרך כלל מורה על כך שיש איסור, אך לא ברמה ובאופן שמצדיקים ענישה. בהקשר של הלכה זו ברמב"ם זה אומר שאמנם לא ילקה על חצי בישול, אך יעבור על איסור! דייק מכך ב"ראש יוסף" (הרב יוסף תאומים, 1727-1792, המוכר יותר כמחבר ה"פרי מגדים") -

ראש יוסף חידושי שבת דף לט במשנה (עמוד קנ)

וצריך שיעור שיתחייב הן בכמות הן באיכות ... איכות הוא שיתבשל כמאכל בן דרוסאי חייב חטאת. הא פחות ממאכל בן דרוסאי פטור אבל אסור כדין חצי שיעור.

אך אבן האזל חלק על כך -

אבן האזל הלכות שבת פרק כב הלכה ח

ולי נראה דלא דמי כלל לחצי שיעור שבכל התורה. דגדר האיסור של חצי שיעור, שהוא חלק מדבר האסור, ואף שאין בו שיעור בכדי ליחייב, איסורא מיהא הוה. אבל הכא, כל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בישול כלל. והרי באם יבשל אחד עד לפני מאכל בן דרוסאי, ואחר יגמור בישולו כמאכל בן דרוסאי – ודאי שהשני יהא חייב לגמרי. נמצא דלא שייך בבישול חלקים ושיעורים, והחייב הוא עצם הבישול, וכל שלא הגיע לשיעור זה – אינו כלום, וזה שגומר חייב בלי הצטרפות עם הראשון.

כאשר מדובר על חצי שיעור באכילה, הכוונה היא כזאת – אכילה של פחות מכמות מסוימת אינה משמעותית מספיק בכדי להיחשב 'אכילה', ולכן לא נענשים עליה. אך גם כשאכל פחות מהכמות הזאת, האדם בהחלט אכל דבר איסור. לכן הוא עבר על איסור תורה, אך לא בכמות המחייבת עונש. אך אם אחרי תחילת חימום האוכל, האוכל לא הגיע למצב שהוא אכיל, לא נעשה כאן כלל בישול.

ובכל זאת – הראש יוסף הוכיח את דבריו מכך שהרמב"ם ניסח שהוא "פטור", ולא מותר!

נראה דאינו ראייה כלל דהתם באמת היה בישול גמור, דהא כמאכל בן דרוסאי חשיב בישול, רק דפטור משום דנתבשל מצד אחד, ואינו עשוי שיחלק את הבשר לשנים ... אבל אסור דהא הבישול בפני עצמו הוה בישול גמור רק דאינו מועיל ובטלה חשיבותיה, מה שאין כן כשלא הגיע למאכל בן דרוסאי, אין בו משום בישול, ולא שייך לאסור מדין חצי שיעור.

אבן האזל ביאר את פסיקת הרמב"ם כך –

בישול ברמת בישול של 'בן דרוסאי' הוא בישול (ואיסורו אינו מצד "חצי שיעור", אלא מצד בישול ממש). אך מכיוון שבישול זה לא שימושי, לא מתחייבים עליו. אך כאשר מבשל חלק מהבשר ברמה של 'בן דרוסאי', נעשה כאן איסור 'חצי שיעור' מבחינת הכמות של הבשר, לא האיכות שלו. מבחינת האיכות היה בישול מוצלח (מכיוון ש'בן דרוסאי' הוא באמת בישול). אך אי אפשר להתייחס לכמות של בשר צלוי, מכיוון שכאשר רק חלק מוכן ברמה של 'בן דרוסאי', בפועל חלק זה אינו אכיל (כפי שהסברנו לעיל). אך כאשר מבשל ברמה פחותה מ'בן דרוסאי', לא נעשה כאן בישול בכלל.

לסיכום המחלוקת –

הרמב"ם כתב שאם צלה צד אחד ברמה של 'בן דרוסאי' – פטור. מלשון זו משמע שאין עונש, אך יש איסור. הראש יוסף למד מכאן שגם בבישול יש 'חצי שיעור', וכל התקדמות בבישול היא איסור דאורייתא. אבן האזל דחה את דבריו בטענה שאם האוכל לא נעשה אכיל, אי אפשר לומר שהוא התבשל. במקרה של הרמב"ם מדובר בחצי שיעור, מכיוון שהחלק שהגיע לכדי 'בן דרוסאי' אכן נעשה אכיל, וחלק זה התבשל, אך אין חיוב, מכיוון שבפועל קשה ההפרדה של חלק זה משאר הבשר.

מ'בן דרוסאי' ועד לפני 'כל צרכו'

תורת המלאכות מלאכת האופה (עמוד נ) בשם חוט השני

יש להסתפק, לדעת הרמב"ם, דסבירא ליה דחייב משום מבשל אף אם מבשל ממאכל בן דרוסאי עד כל צרכו, ובא אחד והמשיך לבשל, ואחר כך הסירו את הקדירה מן האש קודם שיתבשל כל צרכו, אם חייב משום מבשל. ומקום הספק הוא – האם משיעור מאכל בן דרוסאי עד כל צרכו נחשב הכל כאילו דרגה אחת וחטיבה אחת של בישול, וכל שעדיין לא גמר לבשל את השיעור הזה אין על זה שם מבשל, והוא כמו קודם מאכל בן דרוסאי, שאם בישל ולבסוף לא הגיע למאכל בן דרוסאי, שהוא פטור וכני"ל, או דלמא כל משהו ומשהו של בישול שהמאכל בן דרוסאי חשיב מבשל גמור, ולפי זה אף אם לא הגיע לבישול כל צרכו חייב, וצ"ע.

חיזושי רבי משה קזיס מסכת שבת פרק שלישי

הרמב"ם ס"ל שיש חיוב בישול גם לאחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ועד שייגמר בישולו, שיהיה ראוי לרוב בני אדם ... ונראה שלדעת הרמב"ם משנתבשל כמאכל בן דרוסאי כל שמוסיף על בישולו מעט תוספת הניכר, אף על פי שאינו גומר בישולו לגמרי – חייב.

בגדי ישע סימן שיח ס"ק יד

ודאי כל זמן שאינו מבושל כל צרכו מיקרי בישול אצל האש כל הגורם שיתבשל יותר.

מדברי המהר"ם קזיס והבגדי ישע נראה שברור להם שכל התקדמות משמעותית בבישול היא איסור תורה. (בהרחבה לעיל, בדברי האגלי טל, עולה שסבר שלפי הרמב"ם אין עוד איסור בישול (דאורייתא) אחרי 'בן דרוסאי'). בהמשך נראה שדבריהם לא מוסכמים על כולם.

נסכם את לימודנו עד כה מזווית של חתיכת בשר שעוברת בישול –

בתחילת הבישול, לפני שהאוכל נעשה אכיל בכלל, אך הוא מתחיל להתבשל, חלקו הראש יוסף ואבן האזל האם כל התקדמות בבישול היא איסור במובן של "חצי שיעור אסור מן התורה".

כאשר התבשיל מגיע לרמת בישול של 'בן דרוסאי', זהו בישול שאסרה תורה. מהגמרא עלה שבישול שכזה נחשב בישול רק אם הוא מבושל ברמה זו משני צדדיו. לפי הרשב"א זהו סוף הבישול (גם הוא מודה שאם לא בושל מכל צד, ייחשב מבושל כאשר גרוגרת ממנו תהיה מבושלת כל צרכה). לפי הרמב"ם הבישול נמשך ונחשב בישול עד שיגיע לכדי כל צרכו. האם הכוונה היא שכל המשך הבישול הוא איסור דאורייתא נוסף, או שמא רק בהגיע לכדי "כל צרכו"? בזה נחלקו האחרונים.

עכשיו שהגדרנו את מלאכת הבישול עד 'בן דרוסאי', בבן-דרוסאי ומ'בן דרוסאי' ועד 'כל צרכו', עקרונית היה נכון לעסוק בשאלה האם יש בישול אחרי בישול כל צרכו. למעשה, עלינו לעמוד על כמה הגדרות אחרות לפני שנעשה זאת.

מהי רמת הבישול של 'בן דרוסאי'?

רש"י מסכת עבודה זרה דף לח עמוד א

בן דרוסאי - לסטים היה, ואוכל כל דבר המבושל קצת.

לכאורה מדובר באדם שלא היה יכול להישאר במקום אחד זמן רב, ולכן בישל את מאכלו בצורה המינימלית ביותר. לכן הבישול שלו הוא מדד טוב למינימום הדרוש כדי שמאכל יהיה אכיל. כמה בישול זה בדיוק? בראשונים מצאנו דעות שונות –

רש"י מסכת שבת דף כ עמוד א

בן דרוסאי - לסטים היה, ומבשל בישולו שלישי.

אך ברמב"ם ראינו רמה אחרת –

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ה

הניח בשר על גבי גחלים ... נתבשל כולו חצי בישול חייב, נתבשל חצי בישול מצד אחד פטור, עד שיהפך בו ויתבשל חצי בישול משני צדדיו.

רש"י כתב שבן דרוסאי הוא שלישי בישול. הרמב"ם כתב "חצי". אך צריך לברר – חצי, או שלישי, של מה, בדיוק?

חזון איש אורח חיים הלכות שבת סימן לז אות ו ד"ה דינים העולים

והנה בישול הוא צורה בהאוכל, ולא שייך בה חצאים במידה, וצריך לשער בזמן הבישול – אם מתבשל כל צרכו בבישול – ארבעים רגעים הם לשלישי בישולו. ונראים הדברים דעד שהמים מגיעים ליד סולדת אינו מן החשבון, והתחלת הבישול הוא משעה שהיד סולדת.

זו שאלת החזון איש – שלישי, או חצי, הם חלקים ממידה מסוימת. איזו מידה אפשר לייחס לבישול? החזון איש הסביר שהמידה הרלוונטית לבישול הוא הזמן. לכן שלישי בישול, וחצי בישול, מתייחסים לשלישי, או חצי, מזמן הבישול הרגיל. הוא מסיים ואומר שיש לשער את הזמן הזה רק החל מהרגע שהנחל בו האוכל התחמם לכדי 'יד סולדת', רק מאז מודדים את הזמן שהרי רק אז הוא מתחיל להתבשל.

העמדה במקום שיכול להביא לידי בישול

תלמוד בבלי מסכת שבת דף מ עמוד ב

תנו רבנן: מביא אדם קיתון מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו, אלא בשביל שתפיג צינתו.

רש"י מסכת שבת דף מ עמוד ב

לא שיחמו - לא שיניחם שם עד שיחמו.

אלא שתפיג צינתו – במקצתן.

רש"י ביאר שהברייתא מתירה הנחה של מים בסמוך למדורה אם ידאג לסלק אותם משם בזמן. וכן פסק הרמב"ם –

רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה ד

מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו אלא כדי שתפוג צינתו, וכן מניח פך של שמן כנגד המדורה כדי שיפשר, לא שיחם.

אך מהירושלמי משמע אחרת -

תלמוד ירושלמי מסכת שבת פרק ג הלכה א

מר רבי זעירא בשם רבי יהודה – מותר להפשיר במקום שהיד שולטת. ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת.

מלשון הירושלמי משמע שההיתר להפשיר הוא רק במקום שהיד שולטת (בהמשך נגדיר את "היד שולטת"). המשמעות היא שאין זה מספיק שיסלק את המים בזמן, אלא אסור להניח במקום שהמים עלולים להגיע לכדי כך ש'היד לא שולטת', אפילו אם כוונתו רק להפיג את הקור שבהם. וכך ביארו בעלי התוספות את הברייתא שהובאה בבבלי -

תוספות מסכת שבת דף מח עמוד א

הא דשרינן לתת קיתון של מים כנגד המדורה היינו ברחוק מן המדורה שלעולם לא יוכל לבא לידי בשול אבל בקרוב אסור אפילו להפשיר דילמא משתלי (ישכח) ואתי להניחן שם עד שיתבשל ולהכי מסיק הכא דאסור, ולא בשביל שיחמו דקתני התם היינו כלומר במקום שיכול לבא לידי שיחמו.

וכן פירש הרשב"א -

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף מ עמוד ב

והנכון שנאמר שלא התיירו להפשיר אלא במקום שאין היד סולדת בו אבל במקום שהיד סולדת בו אפילו להפשיר אסור גזירה שמא יניח שם עד שיתבשל.

השולחן ערוך פסק כדבריהם -

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח סעיף יד

מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צנתו, ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו, דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו; אבל אסור לקרבו אל האש למקום שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור כיון שיכול להתבשל שם.

דין דומה -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף נא עמוד ב

מניחין מיחם על גבי מיחם וקדרה על גבי קדרה וקדרה³ על גבי מיחם ומיחם על גבי קדרה ולא בשביל שיחמו - אלא בשביל שיהיו משומרים.

רש"י מסכת שבת דף נא עמוד ב

מיחם - של נחשת.

וטח את פיה בבצק - הנילוש מבעוד יום, כל הנך מניחין נמי בשבת.

ולא שיחמו - שיהא העליון צונן ונתנו כדי שיחום מחומו של תחתון.

אלא שיהו משומרין - שהיו שניהן חמין, ונתנו על גביו של זה כדי שיהא חומו משתמר בהן.

והדברים מתחדדים במעשה שמובא קודם לכן -

תלמוד בבלי מסכת שבת דף מח עמוד א

רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה לההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא, נזהיה רבה. אמר ליה רבי זירא: מאי שנא ממיחם על גבי מיחם? אמר ליה: התם - אוקומי קא מוקים, הכא - אולודי קא מוליד.

³ בש"ס וילנא שלנו הנוסחא אחרת, אך רש"י (ד"ה קדרה) כתב שהגרסה הנכונה היא כמו שהבאנו כאן, עיין שם בפנים. ראה בתחילת הבית יוסף סימן רנח שהראה שכל הראשונים גרסו כגירסה המועתקת כאן.

חברותא שבת דף מח עמוד א

רבה ורבי זירא איקלעו נקלעו לבי לביתו של ריש גלותא. חזיוה להווא עבדא דאנח כוזא דמיא [כלי קטן מלא מים צוננים] אפומא מעל פיו דקומקומא המלא מים חמין. נזהיה [גער בן] רבה. אמר ליה רבי זירא לרבה: למה גערת בו? והלא מותר לעשות כן. דמאי שנא ממיחם, ששנינו בו בסוף פירקין, שמותר להניחו בשבת על גבי מיחם אחר המונח על גבי האש? אמר ליה רבה: התם, אף במיחם העליון יש מים חמים. ואין התחתון מחמם את העליון, אלא רק אוקומי קא מוקים, משמר את חום המים שלא יצטנו. וכל כהאי גוונא לא חשיב כמבשל. אבל בעובדא דהכא, הרי הניח העבד על הקומקום כוזא של מים צוננים. ונמצא הקומקום אולודי קא מוליד את חום המים שבכוזא. והרי זה מבשל גמור.

רש"י מסכת שבת דף מח עמוד א

אפומא דקומקומא - מיחם של חמין, והכוזא היתה מלאה צונן. נזהיה - גער בו.

מאי שנא ממיחם על גבי מיחם - דתניא בברייתא בסוף פרקין דשרי.

התם אוקומי מוקים - שהמיחם העליון גם בו יש מים חמין, והתחתון אינו אלא מעמיד חומו שלא יפיג.

משמעות הדברים היא שמותר להעמיד מים חמים על סיר לשמר את חומו, אך לא כדי 'להוליד' חום. כך פסק בשולחן ערוך -

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח סעיף ו

כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטן אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כל כך על גבי קדירה שהיא חמה כל כך שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו.

בפשט הדברים עולה שאסור להניח על הקדירה החמה, גם אם כוונתו להסיר את הכלי לפני שיגיע ליד סולדת, וכך ביאר במשנה ברורה (ס"ק נד) את הדברים.

איך הרמב"ם יסביר את המימרא הזאת? מהמגיד משנה (פרק ד הלכה ו) משמע שהרמב"ם הבין שמדובר בהנחת הכלי במגמה שהמים יתחממו ממש, זה, כמובן, אסור. פירושים נוספים נאמרו ברמב"ם, הם מובאים בהרחבות.

❖ הרחבות – ביאור פסק הרמב"ם בפרק ד הלכה ו

נחזור לחלק הראשון של דברי השולחן ערוך -

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיח סעיף ו

כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת על גבי קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטן.

ביאר הט"ז -

ט"ז אורח חיים סימן שיח ס"ק ט

ואפילו לא נתבשל כל צרכו, דאמרינן לעיל בסמוך דיש בו משום בישול אפילו ברותח, שאני הכא שאי אפשר לבוא לידי בישול גמור.

הט"ז החזיר אותנו לחקירה שחקרנו לעיל - בשו"ע פסק שאם המאכל חם, מותר להניח אותו על קדירה שתשמור על חומו. הט"ז הסביר שהכוונה היא שהמאכל העליון לא התבשל כל צרכו, ואמנם שמירה על החום תמשיך לבשל אותו מעט, אך הוא לא יגיע לבישול גמור.

מדבריו דייקו שסובר שלפי הרמב"ם יש איסור להביא לכדי 'בן דרוסאי', וכן לרמת בישול של 'כל צרכו'. אך כל השלב שבאמצע אינו אסור (בהמשך נראה שיש גזירות דרבנן אחרות, אך אין איסור מצד מלאכת בישול הבסיסית). במקרה שלנו, שאין חשש שיגיע לבישול גמור, אין איסור.⁴ לשם ההשוואה כתב בעל התניא -

⁴ ראוי לציין שהט"ז (בסימן זה סק"ג) פסק כרשב"א, כך שהוא עצמו לא חשב שיש בישול אחרי 'בן דרוסאי', ואם כך אין זה מפתיע שלא חשב להוספת בישול. ברם בלשונו משמע שכאן כתב שגם השו"ע, שפסק כרמב"ם, מסכים עמו, ולכן משמע שהבין שגם הרמב"ם נוקט שאין איסור להמשיך בישול אחר 'בן דרוסאי' אם לא מביאו לכדי 'כל צרכו'

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שיח סעיף יד

כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים כדי שישמור חומו ולא יצטנן. ואפילו לא נתבשל כל צרכו, שיש בו משום בישול כשעושה דבר שממהר לגמור בישולו, מכל מקום כאן אי אפשר לו כלל לבא לידי בישול גמור, ולא אפילו לידי הוספת בישול, אלא להעמיד חומו בלבד.

לכאורה הט"ז וש"ע הרב חלקו במחלוקת שהזכרנו קודם – האם יש איסור בבישול מרמת 'בן דרוסאי' אך לפני 'כל צרכו'.

חזון איש הלכות שבת סימן לז אות טז

הא ד"בשביל שיהיו משומרים" היינו שאין בכוח התחתון להרתיח העליון אלא על ידי שנותן על המיחם משתמר חום העליון יותר. ויש לעיין בשיעורו, דאפילו אם אין בכוח התחתון להרתיח העליון אם היה העליון קר בתחילה, אבל בזמן שהעליון חם מתחילה, כל שהתחתון מעלה הבל שידו של אדם סולדת – על כרחך יש הוספת בישול כנותן כנגד המדורה, ובנותן כנגד המדורה חם שלא נתבשל כל צרכו מסתבר דאפילו אם הקדירה רחוקה קצת מן המדורה באופן שאילו הייתה הקדירה קרה בתחילה לא הייתה מתחממת, מכל מקום עכשיו שהקדירה חמה בתחילה, מספיק חם זה להוסיף בישול, יש כאן משום מבשל.

נראה שהחזון איש חולק מציאותית על הט"ז. אמנם הנחת אוכל קר על קדירה חמה בדרך כלל לא תחמם אותה משמעותית (ולכן מותר להניח אותו שם). אך כאשר אוכל הוא חם אך לא מבושל, עצם שמירת החום ממשיכה את הבישול, ולכן דווקא יש טעם להחמיר יותר אם הקדירה העליונה חמה אך לא מבושלת כל צרכה (בסוף הדברים הוא מזכיר שסובר כשולחן ערוך הרב, שהמשך הבישול אסור גם הוא משום מבשל).

מהו "יד סולדת"

עסקנו ברמות בישול של מאכל יבש ('בן דרוסאי' וכו'), לעניין משקה נאמרה הגדרה אחרת –

תלמוד בבלי מסכת שבת דף מ עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: אחד שמן ואחד מים, יד סולדת בו - אסור, אין יד סולדת בו - מותר. והיכי דמי יד סולדת בו? אמר רחבא: כל שכריסו של תינוק נכוית.

שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא אות ח

ידיעת השיעור של "יד סולדת" חשובה ונחוצה מאד לכל שומר תורה ומצוה, וכ"ש לבעלי הוראה, בנוגע לאיסור בישול בשבת, ו... הרבה מגדולי האחרונים נשאו ונתנו בזה לדעת בדיוק כמה הוא השיעור... בעל דרכי תשובה... העיר על זה, דכיון שכתב הבה"ג דחלב, אפילו בשעתא דחולבין ליה, צונן הוא... כתב שאפילו באיסור דאורייתא אין להחמיר יותר משיעור חום של חלב בשעת חליבה. והנה ידוע דמדת החום של חלב פרה ועז בשעת חליבה אינו עולה בשום פעם על יותר מארבעים מעלות "צלזיוס", ולכן חושבני דמטעם זה נוהגים בזמננו להקל עד ארבעים מעלות צלזיוס...

ברם נלענ"ד ראייה ברורה דעד ארבעים וחמש מעלות צלזיוס אין לחוש כלל שהיד סולדת בו גם בדאורייתא, שהרי... בגמרא חולין דף ח' ע"ב... לפי "האיכא דאמרי" שבגמרא שם מודו כולי עלמא דבית השחיטה צונן... מבואר עכ"פ דקיימא לן בית השחיטה צונן... והנה בזמננו ידוע ומפורסם דשיעור מדת החום של ברווז חלוק מבני אדם שהם בערך שלושים ושבע מעלות, וגם לא כשור ופרה שאין החום שלהם עולה על ארבעים מעלות, אלא מדת החום של ברווז בריא הוא קרוב לארבעים וחמש מעלות, והדם היוצא מבית השחיטה עולה לפחות במעלה אחת, וכשהוא חולה עולה החום לפחות בשתי מעלות, וכיון דחזינן בגמ' דבשעת גמר שחיטה חיים טפי ואפילו הכי קיימא לן שהוא צונן, וגם לא נזכר שיש חילוק בין שוחט בריא לשוחט חולה, אם כן אפשר דמוכח שעד ארבעים ושמונה מעלות ג"כ חשיב צונן, אך אף אם יתברר דברוויזים לא חיימי טפי בשעת שחיטה, גם לא נדון מאלו המקרים שהחום עולה אצלם כשהם חולים... מוכח ודאי דעד שיעור של ארבעים וחמש מעלות "צלזיוס" אין לחוש כלל דשמא היד סולדת בו.

הדרכי תשובה הוכיח מכך שהחלב בשעת החליבה לא נחשב רותח, והחליבה יכולה להיות בסביבות 40 מעלות, ממילא אין חשש לחום שהיד סולדת בו עד 40 מעלות לפחות. הגרש"ז הוכיח שמכיוון שההלכה היא שמקום השחיטה אינו רותח, ומקום השחיטה של ברווז בריא עשוי להיות 45 מעלות, ודאי שעד חום זה לא נחשב יד סולדת (ומציע ללמוד אף עד 48 מעלות).

חשוב לציין שהראיות הללו מוכיחות שמתחת לחום זה לא יתכן שייחשב יד סולדת, אך אין ראייה מכאן שיד סולדת הוא דווקא בחום זה. זו נקודה חשובה מאוד, מכיוון שלחומרה יתכן ושיעור זה אינו מספיק. לדוגמא – השולחן ערוך שהבאנו לעיל כתב שמותר להניח קדירה על גבי קדירה רק אם הקדירה העליונה חמה. אם

הקדירה העליונה היא בחום של 50 מעלות, אין ראייה שמותר להניח אותה על הקדירה, מכיוון שהגרש"ז לא הוכיח שב-45 מעלות מגיעים ליד סולדת בודאות, אלא רק הוכיח שפחות משיעור זה לא יכול להיחשב יד סולדת. וכך פסק הגר"מ פיינשטיין –

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד בישול שאלה ג

מהו שיעור החום שיש לחוש בו לחומרא ליס"ב = ליד סולדת בו =, ובאיזה שיעור הוא ודאי יס"ב. תשובה: מהראוי להחמיר כמדומני בשיעור ק"י (מ"ג מעלות צלסיוס) הוא כבר חום גדול שיש לחוש ליד סולדת כפי מה שבדקנו בעצמנו. והספק יש לחוש עד ק"ס (ע"א מעלות צ') כי מדת ק"ס הוא ודאי יד סולדת אף לקולא.

**רבנות-
סימן שיח סעיף ו וסעיף יד**

סיכום

רמות הבישול באוכל

מהגמרא במנחות (נז) עלה שכאשר אוכל מגיע לרמת בישול של 'בן דרוסאי', הוא נחשב מבושל, אם כולו התבשל. אם רק חלקו התבשל, האיסור יהיה אם כגרוגרת ממנו יהיה מבושל כל צרכו. הרשב"א למד מכאן שעקרונית הבישול בשבת הוא עד רמת בישול של 'בן דרוסאי' (והר"ן הסביר שגם תוספות מודים לזה, ומה שנשמע שאסרו הוא מטעם אחר בו נעסוק בשיעורים הבאים), ולאחר מכן אין איסור בישול דאורייתא. הרמב"ם למד שהבישול האובייקטיבי הוא בישול ברמה של 'כל צרכו', ו'בן דרוסאי' הוא רק בישול סובייקטיבי. לפני 'בן דרוסאי' – הראש יוסף כתב שכל בישול הוא בגדר 'חצי שיעור אסור מן התורה', ואבן האזל כתב שאם אין תוצאה של בישול, זה לא נחשב 'חצי שיעור'. בין 'בן דרוסאי' ו'כל צרכו' – רוב הפוסקים (מהר"ם קזיס, בגדי ישע, שו"ע הרב, חזון איש) למדו שלפי הרמב"ם כל תוספת משמעותית היא איסור דאורייתא (למעט הט"ז, שראינו בהמשך השיעור, והאגלי טל, שלמד את הרמב"ם לגמרי אחרת). השולחן ערוך פסק כרמב"ם.

הגדרת בישול ברמת 'בן דרוסאי'

רש"י כתב שזהו שליש בישול. הרמב"ם כתב חצי בישול. החזון איש הסביר שהכוונה היא לחצי, או שליש, מזמן הבישול הדרוש.

העמדה במקום שיכול לבשל

בגמרא (שבת מ:) נאמר שמותר להפיג צינת מים סמוך לאש. רש"י והרמב"ם כתבו שהכוונה היא שמותר לשים את המים סמוך לאש, בתנאי שיסלק אותם בזמן. אך הרשב"א למד מהירושלמי שאסור להניח במקום שהמים עשויים להגיע לחום בו היד סולדת. כך כתבו גם בעלי התוספות, וכן פסק השולחן ערוך. מחלוקת דומה יש לגבי הגמרא (שבת נ"א:) שם נאמר שמותר לשים קדרה על מיחם ולהיפך, לא כדי לחמם, אלא כדי לשמר את החום. מהמעשה (שהובא בשבת מח) עולה שהכוונה היא שמותר להניח קדירה שתוכנה חם על גבי קדירה, אך לא עם תוכנה קר. גם כאן פסק השולחן ערוך שהכוונה היא שאם יניח על גבי הקדרה החמה היא עלולה להגיע לכדי יד סולדת, ודייק המשנה ברורה שזה אסור אפילו אם עומד שם ומוודא להסיר את הקדרה לפני שתגיע לכדי 'יד סולדת'. לגבי החלק הראשון של הדין – השולחן ערוך כתב שמותר להניח קדרה חמה על גבי קדרה חמה. הט"ז דייק (מהקשר הסוגיה) שהכוונה היא גם להנחת אוכל שאינו מבושל כל צרכו, ועולה מדבריו כמו שאמרנו לעיל – אמנם הבישול ממשך, אך אין בזה איסור אם זה לא יגיע לכדי בישול 'כל צרכו'. שולחן ערוך הרב הקפיד וכתב שמותר להניח אוכל שלא מבושל כל צרכו רק אם אין חשש שהבישול יתקדם. מהחזון איש משמע שמסכים עקרונית עם שו"ע הרב לגבי המשך הבישול, אך העיר הערה מציאותית – אם האוכל חם, והקדרה התחתית תשמר את החום, זה ממשיך את הבישול. קשה לחמם אוכל קר בצורה עקיפה שכזו, אך אוכל שהוא כבר חם ממשך להתבשל אם שומרים על חומו.

יד סולדת

כאמור, שיעור החום של 'יד סולדת' הוא שיעור החום הרלוונטי לנוזלים (בירושלמי הלשון הפוכה – "יד שולטת" – כלומר – שאינו חם ברמה שהיד לא יכולה לשלוט, אלא לסלוד). בגמרא זה מוגדר כחום שכריסו של תינוק נכווית. הגרש"ז הוכיח מכך שקיי"ל שבית השחיטה אינו חם ברמה שהיד סולדת, שהחיה החמה ביותר שמוכרת לנו לא תהיה ברמה של יד סולדת. החיה החמה ביותר שהוא מצא הוא הברווז, ומזה מוכח שב-45 מעלות עדיין לא מגיעים ליד סולדת (ואם נקבל את ההגדרה הזאת גם על חיות חולות, הברווז יכול להיות עם חום של 48 מעלות). הגר"מ פיינשטיין כתב שיש להחמיר לשני הכיוונים – יד סולדת במינימום הוא 45 מעלות, ומקסימום 71 מעלות.

שיעור זה עסק בעיקר בהגדרת הבישול עצמו, ומשמעות רמות הבישול. בשיעור הבא נשאל – אם ישנו איסור בישול גם אחרי שהלכתית האוכל מוגדר כמבושול.